

**NUORET JA
TYÖELÄMÄ**

TERVETULO A TÖIHIN?

Vammaisten nuorten ja nuorten aikuisten
kokemuksia työnhausta ja työllistymisestä

Sisällys

1.	Mitä halusimme tietää ja miksi?	3
2.	Millainen porukka kyselyyn vastasi?	4
3.	Miten ahkerasti töitä haettiin – ja montako kertaa tärppäsi?	6
4.	Millä perusteella työnantaja valittiin?	7
5.	Kertoiko hakija vammastaan tai sairaudestaan työhaun yhteydessä?	8
6.	Miksi töitä ei ollut haettu viimeisen vuoden aikana?	10
7.	Millaisena työnhaku koettiin?	11
8.	Vapaa sana: kokemuksia työhausta	14
9.	Vinkit työnantajille ja päättäjille: kehittämisehdotuksia nuorilta!	19
10.	Rakenteita ja ajattelutapoja muutettava	21
11.	Lähteet	23

1. Mitä halusimme tietää ja miksi?

Vamlas toteutti syksyllä 2022 verkkokyselyn 15–35-vuotiaille vammaisille, pitkäaikaissairaille ja neurokirjon nuorille ja nuorille aikuisille. Kyselyn avulla kerättiin työnhaun eri vaiheisiin liittyviä kokemuksia sekä työllistymiseen liittyviä ajatuksia ja toiveita.

Useissa tutkimuksissa on todettu, että vammaiset ja pitkäaikaissairaajat nuoret toivovat muiden nuorten tapaan pääsevänsä kiinnostaviin opintoihin ja niiden myötä mielekkääseen työhön (Martin 2016; Ekholm & Teittinen 2014). Myös vammaisten nuorten kouluttautuneisuus on lisääntynyt ja monipuolistunut. Tästä huolimatta heidän siirtymisensä työelämään ja itsenäistymisensä on usein muita ikätovereita hitaampaa, ja osa jää kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle (Ahonen & Lampinen 2017).

Vaikka vammaisten henkilöiden työllistymiseen on viimeisen kymmenen vuoden aikana

panostettu enenevässä määrin, työmarkkinoilla ei toistaiseksi ole riittävästi joustoa, jotta työntekijöiden elämäntilanteiden ja toimintakyvyn vaihtelut voitaisiin ottaa huomioon.

Palkkatyön tekemisen normi perustuu yhä pitkälti kokoaikaiseen kuukausipalkkaiseen ja vakituiseen työsuhteeseen. Lisäksi monilta työpaikoilta puuttuvat työtehtävien mukauttamiseen ja esteettömyyden varmistamiseen liittyvät käytännöt, joiden avulla erilaisen toimintakyvyn omaavia työntekijöitä olisi mahdollista palkata.

Etuuksien ja palkkatyön yhdistäminen voi sekin olla vaikeaa alhaisten tulorajojen vuoksi. Nuoret ja vastavalmistuneet ovat muutenkin heikommassa asemassa työmarkkinoilla: määrä- ja osa-aikaiset työsuhteet ovat heillä muita ikäryhmiä yleisempiä (Myllyniemi & Haikkola 2019).

Edellä mainituista syistä vammaiset nuoret jäävät pyörimään erilaisiin työvoimapoliittisiin

toimenpiteisiin muita nuoria useammin. He saattavat päätyä eläköitymään nuorina, vaikka halua ja osaamista palkkatyöhön olisi.

Vammaisten nuorten elämä ja kokemukset erityisesti palkkatyöstä ovat jääneet suomalaisessa tutkimuskentässä melko vähälle huomiolle (Mietola ym. 2017). Paikatakseen omalta osaltaan tätä tiedollista aukkoa Vamlas toteutti loppusyksystä 2022 verkkokyselyn 15–35-vuotiaille vammaisille, pitkäaikaissairaille ja neurokirjon nuorille ja nuorille aikuisille. Kyselyssä kartoitettiin heidän kokemuksiaan työnhaun eri vaiheista sekä ajatuksia ja toiveita työllistymisestä. Kyselyyn vastasi yhteensä 120 nuorta ja nuorta aikuista.

Vastaajien suhteellisen pienen määrän vuoksi tulokset on pääosin raportoitu yhdessä; niitä ei siis ole eritelty taustamuuttujien mukaan. Poikkeuksen tekevät sukupuoli, ikä ja koulutustausta, joita on käytetty taustamuuttujina soveltuvin osin.

2. Millainen porukka kyselyyn vastasi?

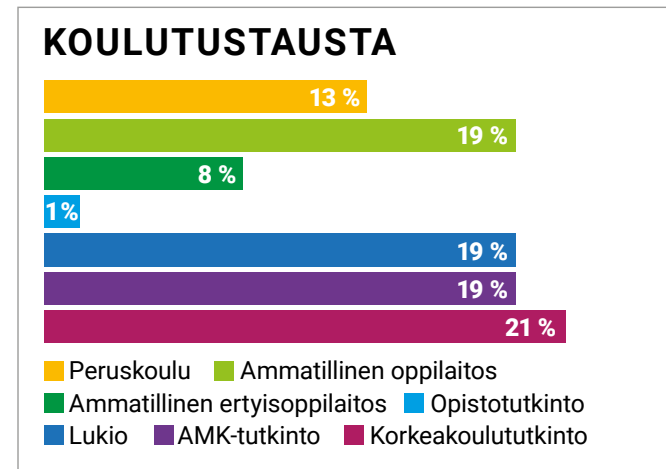
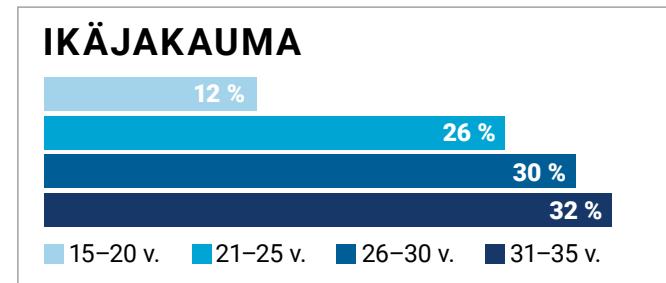
2.1. Perustiedot

Vastaajista 56 prosenttia ilmoitti sukupuolekseen nainen, 26 prosenttia mies ja 14 prosenttia jokin muu. Viisi vastaajaa ei kertonut sukupuoltaan. Kyselyn vastaajista valtaosa, 62 prosenttia, oli yli 25-vuotiaita.

Korkeakoulututkinto (AMK- tai yliopistotasoinen) oli 40 prosentilla vastaajista. 38 prosenttia oli suorittanut lukion tai ammatillisen oppilaitoksen, 13 prosenttia peruskoulun ja 10 prosenttia ammatillisen erityisoppilaitoksen.

Puolet vastaajista ilmoitti, että heillä on mielenterveyden ongelma. Kukaan vastaajista ei valinnut pelkästään tätä vaihtoehtoa; mielenterveyden ongelmat yhdistyivät erityisesti autismikirjo- ja nepsyvastaajiin. Hieman alle 40 prosenttia vastaajista ilmoitti kuuluvansa neurokirjoon ja kolmannes autismikirjoon. Liikuntavamma oli 31 prosentilla ja jokin pitkäaikaissairaus 26 prosentilla vastaajista.

Aistivamma oli 12 prosentilla ja kehitysvamma 6 prosentilla vastaajista.

2.2. Työtilanne ja -kokemus

Täysi- tai osa-aikaisessa palkkatyössä, yrittäjänä tai freelancerina toimi vastaushetkellä 38 prosenttia kaikista vastaajista. Naisista palkkatyössä, yrittäjänä tai freelancerina oli 46 prosenttia, miehistä 24 prosenttia ja muista kuusi henkilöä.

Korkeakoulututkinnon suorittaneet ja yli 25-vuotiaat olivat palkkatyössä odotetusti muita useammin.

Korkeakoulututkinnon suorittaneista 64 prosenttia oli täysi- tai osa-aikaisessa palkkatyössä, toisen asteen tutkinnon suorittaneista 20 prosenttia. Perusasteen tai ammatillisen erityisoppilaitoksen suorittaneista täysi- tai osa-aikaisessa palkkatyössä oli yksi henkilö. Palkkatyössä olevista 80 prosenttia oli iältään 26–35-vuotiaita.

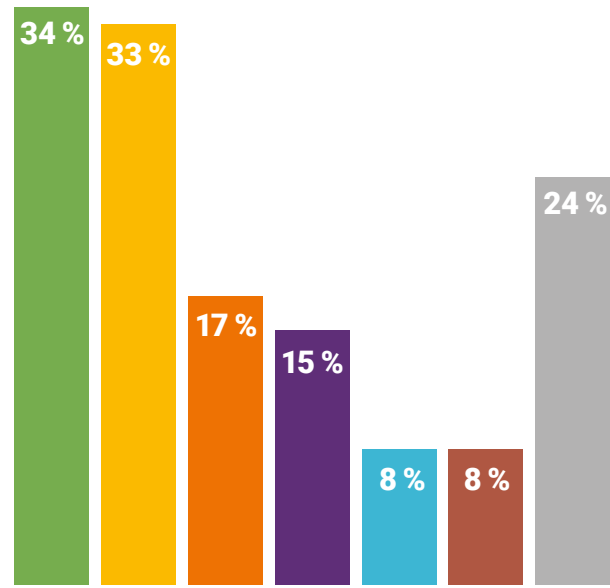
Palkkatyössä käyvistä 52 prosenttia ilmoitti työsuhteensa olevan toistaiseksi voimassa oleva. Muilla työsuhde oli määräaikainen ja valtaosalla heistä alle vuoden pituinen.

Kaikista vastaajista 33 prosenttia opiskeli tai oli oppisopimuskoulutuksessa, heistä 59 prosenttia 21–30-vuotiaita. Työttömänä työnhakijana oli 17 prosenttia vastaajista; lisäksi viisi vastaajaa ilmoitti olevansa työttömänä mutta ei työnhakijana TE-palveluissa.

Osa- tai kokoaikaisella eläkkeellä oli 16 prosenttia, sairauslomalla 8 prosenttia vastaajista. Erilaisissa työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä, kuten työharjoittelussa, työpajatoiminnassa tai palkkatuetussa työssä, oli mukana 13 prosenttia vastaajista.

Vastaajista, jotka eivät vastaushetkellä olleet palkkatyössä (N=70), 31 prosenttia ilmoitti olleensa palkkatyössä viimeksi yli kaksi vuotta sitten. Viimeisen puolen vuoden sisällä palkkatyössä oli ollut 29 prosenttia vastaajista, ja 16 prosenttia ilmoitti edellisestä palkkatyöstä olevan puolesta vuodesta kahteen vuotta.

ELÄMÄNTILANNE

- Palkkatyössä (täysi- tai osa-aikainen) 34 %
- Opiskelija tai oppisopimuskoulutuksessa 33 %
- Työtön (työnhakija TE-toimistossa) 17 %
- Eläkkeellä (työkyvyttömyyseläke, kuntoutustuki) 15 %
- Vapaaehtois- tai hyväntekeväisyystyössä 8 %
- Sairaus- tai osasairauslomalla 8 %
- Muut 24 %

Vastaajilla, jotka eivät vastaushetkellä olleet palkkatyössä, oli kokemusta osa-aikaisesta palkkatyöstä (34 prosenttia) ja kesätyöstä (34 prosenttia). Heistä 21 prosenttia oli ollut kokoaikaisessa palkkatyössä, ja muutamalla oli kokemusta palkallisesta työharjoittelusta, palkkatuetusta työstä, itsenäisenä ammatinharjoittajana tai apurahalla toimisesta. Määräaikainen työsuhde oli ollut 75 prosentilla tämän ryhmän vastaajista. 24 prosenttia vastaajista ei ollut koskaan ollut palkallisessa työssä.

Lisäksi 81 prosenttia kaikista vastaajista oli ollut TET-harjoittelussa. Naisista TET-harjoittelussa oli ollut 82 prosenttia, miehistä 75 prosenttia ja muista 90 prosenttia. Kaikista vastaajista 63 prosenttia oli ollut työharjoittelussa ja 24 prosenttia työkokeilussa.

Harjoittelussa olleista vastaajista 31 prosenttia oli saanut kesätyön tai muuta palkallista työtä harjoittelun avulla. Naisista 40 prosenttia, miehistä 17 prosenttia ja muista neljä henkilöä oli saanut palkallista työtä harjoittelun avulla.

3. Miten ahkerasti töitä haettiin – ja montako kertaa tärppäsi?

Työnhakua koskevassa osiossa tiedusteltiin vastaajien hakemien työpaikkojen määrää viimeisen vuoden aikana sekä sitä, millä perusteella he olivat valinneet työnantajat, jolle olivat lähettäneet hakemuksen. Lisäksi kysyttiin, kuinka usein vastaaja oli päässyt haastatteluun tai saanut hakemansa työn, keneltä vastaaja oli saanut tukea työnhaussa, ja oliko hän kertonut vammastaan tai sairaudestaan työnhaun yhteydessä. Jos vastaaja ei ollut hakenut töitä viimeisen vuoden aikana, kysyimme syitä myös tähän.

Kaikista vastaajista (N=117) 27 prosenttia oli lähettänyt 1–5 työhakemusta viimeisen vuoden aikana. 11 prosenttia kertoi lähettäneensä yli 20 hakemusta ja toiset 11 prosenttia 6–10

hakemusta. 10–20 hakemusta kertoi lähettäneensä 7 prosenttia vastaajista.

Viimeisen vuoden aikana töitä hakeneista vastaajista (N=64) reilu puolet, 53 prosenttia, oli päässyt 1–5 kertaa työhaastatteluun hakemuksensa perusteella. Yli viisi kertaa työhaastatteluun oli päässyt 36 prosenttia vastaajista. 11 prosenttia ilmoitti, ettei ollut päässyt työhaastatteluun kertaakaan.

Viimeisen vuoden aikana töitä hakeneista vastaajista 71 prosenttia ilmoitti tulleen valituksi hakemaansa työhön 1–5 kertaa ja 6 prosenttia yli viisi kertaa. 23 prosenttia ei ollut tullut valituksi kertaakaan.

Tukea tai ohjausta työnhakuun oli saanut puolet, 49 prosenttia, kaikista vastaajista (N=114). Puolet ei ollut saanut tukea. Naisista tukea

työnhakuun oli saanut 49 prosenttia, miehistä 62 prosenttia ja muista kolmannes. 15–25-vuotiaista tukea tai ohjausta työnhakuun oli saanut 43 prosenttia ja 26–35-vuotiaista 53 prosenttia vastanneista.

Kaikista työnhakuun tukea saaneista 41:tä prosenttia oli tukenut te-palvelujen työntekijä ja 27:ää prosenttia koulun opinto-ohjaaja. Vanhempi tai muu läheinen oli tukenut 23:a prosenttia ja nuoriso-ohjaaja 18:aa prosenttia. Puolta tukea saaneista oli lisäksi auttanut jokin muu taho, kuten vammaisjärjestön työllisyysneuvoja, yliopiston uravalmentaja, työhön valmentaja, kuntoutuspalvelun työntekijä tai opintopsykologi.

4. Millä perusteella työnantaja valittiin?

Valtaosa töitä viimeisen vuoden aikana hake-neista vastaajista, 89 prosenttia, oli lähettänyt hakemuksen tietyille työnantajalle, koska rekry-tointi-ilmoituksen tehtävänkuvaus vastasi hei-dän osaamistaan ja koulutustaan. 32 prosenttia ilmoitti hakeneensa tiettyä työtä, koska työpaik-kailmoituksessa toivottiin hakemuksia erilaisista taustoista tulevilta hakijoilta. Lisäksi 26 prosent-tia oli hakenut työpaikkaa etätömahdollisuuden perusteella.

Esteettömyys ja saavutettavuus olivat olleet ha-kuperusteita 11 prosentille, ja toiset 11 prosent-tia oli hakenut paikkaa jonkun toisen suosituk-sesta. Muiksi syiksi tietyn työpaikan hakemiseen vastaajat ilmoittivat muun muassa te-palvelujen työtarjouksen, yrityksen arvomaailman sekä rea-listiselta tuntuvan mahdollisuuden tulla valituksi kyseiseen työhön.

PERUSTE TYÖNANTAJAN VALINNALLE

Tehtävänkuvaus työpaikkailmoituksessa vastasi osaamistani ja koulutustani	89 %
Työpaikkailmoituksessa toivottiin hakemuksia erilaisista taustoista tulevilta hakijoilta	32 %
Työnantaja on ottanut esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioon	11 %
Tiesin ko. työnantajan palkkaavan nuoria	8 %
Joku suositteli ko. työnantajaa	12 %
Työtä oli mahdollista tehdä etänä	26 %
Joku muu syy, mikä?	17 %

5. Kertoiko hakija vammastaan tai sairaudestaan työnhaun yhteydessä?

Töitä viimeisen vuoden aikana hakeneista vastaajista (N=65) reilu puolet, 62 prosenttia, ei ollut kertonut sairaudestaan tai vammastaan työnhaun yhteydessä. Yleisin syy tähän oli, että vamman tai sairauden ei haluttu vaikuttavan rekrytointiin ja että mahdollinen syrjintä työnhaussa haluttiin välttää. Osa vastaajista koki, ettei asia kuulunut työnantajalle tai että sillä ei ollut työnhaun kannalta merkitystä. Jotkut vastaajat olivat kertoneet asiasta vasta tullessaan valituiksi hakemaansa tehtävään.

5.1. Näistä syistä ei kerrottu

Hakijat päättivät olla kertomatta vammasta tai sairaudesta työnhaun yhteydessä muun muassa näistä syistä:

” Olen halunnut välttää työnantajan tietoisena ja tiedostamattoman syrjinnän työnhakutilanteessa. Olen kertonut vammaisuudesta ainoastaan silloin, jos työ itsessään on liittynyt vammaisuuteen tai vähemmistöjen asemaan, ja minulla on ollut vahva syy epäillä (joko kerrottu positiivisesta erityiskohtelusta tai sanottu, että tietämys vammaisuudesta on hyödyksi), että vähemmistöasemani olisi minulle työpaikan saannin kannalta eduksi eikä haitaksi.

” En ole suorin sanoin. Työhakemuksessani kyllä näkyy vapaaehtoistyöni, joten sitä kautta voi päätellä, että minulla on jotain. Mutta en kerro hakemuksessa tai haastattelutilanteessa sairauttani, vasta työsuhhteessa.

” Huonoja kokemuksia muiden toimesta, ei olla ymmärretty miten neuroepätyypillisyyden ei vaikuta minun kohdallani liian negatiivisesti ja olen halunnut pitää kiinni myös yksityisyydestäni. Kertoisin avoimesti, jos kokisin, että sillä tavalla tulee ymmärretyksi.

” Koska minua pidettäisiin saamattomana hulluna. Kaiken pitää olla perfecto tai ei tule valituksi työhön. Sillä työnantajat vaikuttavat ajattelevan pelkästään voittoa ja tulosta.

” En ole uskaltanut tai kokenut sitä tarpeelliseksi.

5.2. Näistä syistä kerrottiin

Vastaajat, jotka ilmoittivat kertoneensa vammastaan tai sairaudestaan työnhaun yhteydessä (38 prosenttia), mainitsivat syiksi kertomiselle halun vähentää ennakkoluuloja sekä vamman tai sairauden mahdollisen vaikutuksen työkykyyn. Osa vastaajista halusi yleisesti olla avoimia ja rehellisiä työnhaussa, vaikka epäilivät tämän joskus toimineen heitä vastaan. Jokunen vastaaja oli myös kertonut vammastaan, jos oli arvellut siitä olevan etua valintaprosessissa.

Hakijat kertoivat vammastaan tai sairaudestaan työnhaun yhteydessä muun muassa näistä syistä:

”**Välillä.** Jos olen maininnut palkkatukioikeuden niin olen kertonut, miksi minulla on palkkatuki. Joskus kerron siksi että työnantaja ymmärtäisi, että minulle tietyt työtehtävät voivat olla vaikeita, kun taas toisissa työtehtävissä pärjään erinomaisesti. Kerran haettiin työntekijää, jolla olisi kokemusta autismista, joten kerroin senkin takia.

”**Kun tulee haastattelut tms. niin mainitsen aina siinä yhteydessä kuulovammastani ettei tule väärinymmärryksiä haastattelun aikana.** Tiedustelen myös, että vaikuttaako kuulovammani tiettyihin työtehtäviin ja onko mahdollista keksiä vaihtoehtoisia ratkaisuja asialle, jos niitä on.

”**Kyllä, koska se on hyvin iso osa persoonaani.**

”**Olen kertonut muutaman työnhaun yhteydessä.** Hain kerran työtä, jossa siitä oli hyötyä, koska työssä tarvittiin ymmärrystä/osaamista esteettömyydestä. Pääsääntöisesti en kerro, koska syrjinnän ja ennakkoluulojen vuoksi työllistyminen käy usein vaikeammaksi.

”**Sekä että.** Livehaastatteluissa olen alkanut puhumaan siitä, koska se näkyy ulospäin. Olen toiminut niin, jotta työnantajille tulisi tunne, että voivat ottaa mahdolliset siihen liittyvät kysymykset esiin kanssani ennemmin kuin jäädä yksin arvailemaan ja tekemään johtopäätöksiä vammaisuudestani. Teams-haastatteluissa en ole maininnut, koska se ei näy siinä, eikä ole mitenkään vaikuttanut niihin töihin, joita olen hakenut.

6. Miksi töitä ei ollut haettu viimeisen vuoden aikana?

Lähes puolet kaikista vastaajista, 45 prosenttia, ei ollut hakenut töitä viimeisen vuoden aikana. Korkeakoulututkinnon suorittaneista 35 prosenttia, toisen asteen tutkinnon suorittaneista 44 prosenttia ja perusasteen suorittaneista 61 prosenttia ei ollut hakenut työtä viimeisen vuoden aikana. Osalle perus- ja toisen asteen tutkinnon suorittaneista työnhaku ei luultavasti ole ajankohtaista keskeneräisten opintojen vuoksi.

Yli puolet vastaajista, jotka eivät olleet hakeneet töitä viimeisen vuoden aikana, ilmoitti syyksi heikon terveydentilan. 38 prosentilla syynä oli elämäntilanne, ja lähes yhtä moni ei uskonut mahdollisuuksiinsa työmarkkinoilla. Vastaajista 26 prosenttia ei ollut löytänyt osaamistaan vastaavaa työtä ja neljännes sopivalta tuntuvaa työnantajaa. Muiksi syiksi työnhaun lopettamiselle tai keskeyttämiselle mainittiin olemassa oleva vakituinen työpaikka tai työnhaun vaativuus. Joillekin vastaajille nykyinen työ ei ollut sopiva, mutta he eivät uskoneet saavansa uutta työpaikkaa ja pysyttelivät siksi vanhassa.

SYYT SILLE, ETTEI TÖITÄ OLLUT HAETTU VIIMEISEN VUODEN AIKANA

En ole löytänyt osaamistani ja koulutustani vastaavaa työtä	26 %
En ole löytänyt houkuttelevalta tuntuvaa työantajaa	18 %
Terveydentilani ei mahdollista hakemista	59 %
En usko mahdollisuuksiini työmarkkinoilla	36 %
Minulla ei ole työn hakeiseen tarvittavaa osaamista (esim. CV:n tekeminen)	5 %
Elämäntilanteeni ei mahdollista työn hakemista	38 %
Joku muu syy, mikä?	29 %

7. Millaisena työnhaku koettiin?

Kyselyssä tiedusteltiin työtä viimeisen vuoden aikana hakeneilta vastaajilta (N=65), millaisena he olivat kokeneet työnhaun. Valtaosa piti työnhakua haastavana, turhauttavana tai toivotomana. Lisäksi työnhakua pidettiin pelottavana, nöyryyttävänä, uuvuttavana ja turhana. Kielteiset kokemukset korostuivat siitäkkin syystä, että tämän ryhmän vastaajista monilla työnhaku oli edelleen ajankohtaista eivätkä he olleet yrityksistä huolimatta työllistyneet.

Syiksi työnhaun haastavuudelle mainittiin kova kilpailu ja hakijoihin kohdistuvat ylimitoitettut vaatimukset. Työnhaku nähtiin pelinä, johon kuului kirjoittamattomia sosiaalisia sääntöjä ja itsensä kehumista. Turhauttavana pidettiin, että hakemuksiin ei vastattu tai asiaan ei palattu onnistuneenkaan haastattelun jälkeen. Toivotomuutta herättivät monet turhaan lähetetyt työhakemukset ja pelko siitä, ettei nykyisiltä työmarkkinoilta löydy itselle ja omille voimavaroille sopivaa työtä.

MILLAISENA TYÖNHAKU KOETTIIN

Palkitsevana

20 %

Koska olen opiskellut ammatin, jolla saan hyvin töitä ja olen kehittänyt osaamistani

Haastavana

55 %

Työnhaku on sitä kaikille ja lisäksi on liikaa esteellisiä työpaikkoja ja ennakkoluuloja vammaisia työntekijöitä kohtaan

Turhauttavana

60 %

Kukaan ei vastaa sähköposteihin tai puheluihin.
Jos luvataan olla yhteydessä, sitä lupaus ei ikinä pidetä.

Toivottomana

35 %

Ajatus siitä, etten ikinä tule selviämään "oikeassa" työelämässä ainakaan pitkäaikaisesti

Jonakin muuna

20 %

Alistavana ja nöyryyttävänä, koska en osaa lukea sosiaalisia tilanteita eikä networkata tai vastata oikein haastatteluissa

7.1. Haastavaa, turhauttavaa, toivotonta

- ” Tällä hetkellä lähetän työhakemuksia sen perusteella, jos koen itse, että työpaikka on oikeasti potentiaalinen. Olen laittanut työhakemuksia kymmenittäin vuosien aikana. Saamatta mitään vastausta, vaikka olen joihinkin soittanut peräänkin.
- ” En pysty työskennellä 8 h 5pv viikossa, enkä halua. Ei jää aikaa millekään muulle. Haluan omaehtoista työtä/yrittäjyyttä, mutta kaikki vaihtoehdot ahdistavat ja työelämä tuntuu liian sekavalta ja pelkään ettei minua hyväksytä ja lennän ensimmäisen viikon jälkeen töistä ja palan loppuun. Videohaastattelut ja muodolliset tilanteet ahdistavat hirmuisesti, ei tiedä miten pitäisi käyttäytyä ja otetaanko minua tosissaan ja kaikki vain ahdistaa. Koko työelämä kokonaisuudessaan ahdistaa.
- ” Olen työssä, joka ei sovi minulle, mutta kun on joku työ, en hae, kuin sellaista, jossa voisin voida paremmin. Sellaista on vaikea löytää.

” Pitkät työttömyysjaksot sekä syrjintäkemukset rekrytoinnissa ja joskus myös rekrytoinnin jälkeen palkkatyössä tekevät työnhausta välillä toivotonta.

” Tuntuu turhautavalta kouluttautua ja jäädä siitä huolimatta vuosiksi työttömäksi. Ja sinä aikana ikään kuin menettää se saatu ammattitaito, kun sitä ei pääse käyttämään työelämään. Sitten kun joskus saisi ”jalan” työelämään niin se koulusta saatu ammattitaito on jo vanhaa tietoa.

” Uuvuttavana, kaikkiin se sama syy, että työtä ei ole tarjolla, jos voit tehdä vain vähän töitä. Lisäksi olen määräaikaisena eläkkeellä, eikä edes parin vuoron viikkoon ottaminen kannata, koska samassa suhteessa menetän sitten asumistukea. Kela mieluummin ilmeisesti maksaa etuuksia kuin madaltaa kynnystä palata työhön. Lisäksi työnhaku vaatii hirveän pitkien rumpujen kirjoittamista, päivämäärien ja kurssien muistamista, niistä todistusten olemassaoloa, yksinään puuduttavien internet-sivujen selaamista, mitkä ovat kaikki minulle vaikeita tehtäviä ADHD:n vuoksi. Töitä

pystyisin hyvin tekemään pari kolme vuoroa viikossa tällä hetkellä, mutta byrokratia estää hakeutumista ja Kela torppaa sen taloudellisen kannattavuuden.

” Kilpailuna. Tuntuu, että vammaisena ei riitä, että on yhtä hyvä kuin muut, vaan pitää olla joltain ominaisuuksista muiden ohi, koska saatetaan ajatella, että vammaisen ihmisen valitseminen on jotenkin vaikeampaa tai vammaisen ihminen aiheuttaa enemmän huomioon otettavia asioita työpaikalla.

7.2. Palkitsevaa

Palkitsevana työnhakua piti 20 prosenttia vastaajista, jotka olivat hakeneet töitä viimeisen vuoden aikana. Työhaun palkitsevuus liittyi odotetusti menestymiseen työhaussa ja siitä saatuun positiiviseen palautteeseen.

Esimerkkejä perusteluista:

- ” Palkitsevaa se on silloin, kun tulee valituksi työhön ja ymmärtää, että opiskeluilla, luonteella ja vapaaehtoistoiminnalla yms. on oikeasti ollut jokin merkitys.**
- ” Koska olen opiskellut ammatin, jolla saan hyvin töitä ja olen kehittänyt osaamistani.**
- ” Olen päässyt aika usein haastatteluihin ja saanut siinä yhteydessä ja positiivista palautetta osaamisestani sekä työkokemuksistani. Olen myös useamman kerran tullut valituksi hakemaani tehtävään, mikä tietenkin on palkitsevaa.**

8. Vapaa sana: kokemuksia työhausta

Kyselyn lopuksi vastaajia pyydettiin kertomaan kokemuksistaan työhausta ja työllistymisestä tarkemmin, niin myönteisistä kuin kielteisistäkin tapahtumista. Vastauksia tuli runsaasti. Moni kertoi hyvinkin tarkasti kokemuksistaan eri elämänvaiheissa ja eritteli syitä onnistumisille ja ikäville kokemuksille.

Valtaosa vastaajista oli hyvin kriittisiä sekä työmarkkinoita että työnantajia kohtaan. Moni epäili tulleen syrjityksi työhaussa vammaan tai sairauden perusteella ja työnantajien valmiuksissa tarjota esteetön ja saavutettava työskentely-ympäristö nähtiin parantamisen varaa.

Työnhaku näyttäytyi osalle vastaajista ennakkoimattomana ja epävarmana ja sen säännöt jokseenkin hämärinä tai jatkuvasti muuttuvina.

Monet vastaajista toivat esiin epärealistiset vaatimukset työpaikkailmoituksissa ja tuntuivat ajattelevan, että tullakseen palkatuksi ihmisen

pitäisi olla jonkinlainen superihminen, sujuva ja virheetön. Inhimillisyyden osoitukset katsottiin heidän mukaansa heikkouksiksi työhaussa. Tämän vuoksi moni vastaaja myös syytti epäonnistumisista itseään tai ominaisuuksiaan, esimerkiksi ujouttaan, jännittämistään, sosiaalista kömpelyyttään tai keskittymiskyvyn puutettaan. Osa vastaajista koki, että työhaku on epäaitoa, eräänlaista näytelmää, jossa pitää osata esittää, teeskennellä ja pelata oikealla tavalla. Monet myös epäilivät, että työnantajat eivät halua palkata aitoja, persoonallisia ja rehellisiä ihmisiä.

Vastaajat olivat kokeneet ristiriitoja sen välillä, mitä potentiaalinen työnantaja oli kertonut tekevänsä ja miten se todellisuudessa oli toiminut. Työnantajat eivät siten vastaajien kokemusten mukaan aina toimineet työnhakutilanteissa eettisesti. Hakijalle saatettiin luvata palata asiaan, mutta näin ei kuitenkaan tehty, tai hakijalle jätettiin ilmoittamatta tämän hakemuksen tilanteesta. Tällaisten kokemusten vuoksi osa vastaajista ei tuntunut luottavan työnantajiin, tai työnantajien ajateltiin ajavan vain omaa etuaan.

Myönteisissä kokemuksissa korostuivat suhteiden merkitys työhaussa, läheisiltä tai ammattilaisilta saatu tuki sekä onnistunut koulutusalan valinta.

Myös työharjoittelulla ja omalla sinnikkyydellä oli ollut tärkeä rooli työllistymisessä. Osa liikuntavammaisista vastaajista piti merkittävänä onnistumisena, että heidät oli palkattu työhön vain osaamisen ja asiantuntemuksen pohjalta esimerkiksi etähaastattelun jälkeen, eikä vammaisuus ollut noussut hakutilanteessa esiin.

Alla esitellään joitakin esimerkkejä useimmiten avovastauksissa toistuneista teemoista. Näiden teemojen lisäksi vastaajat toivat esiin nuorille tyypillisiä vaikeuksia saada työtä työkokemuksen puuttumisen tai keskeneräisten opintojen vuoksi. Osa myös koki, että heidän opiskelemansa ala ei sopinut heille tai että töitä oli vaikea saada alalla vallitsevan huonon työllisyystilanteen vuoksi.

8.1. Syrjintäepäilyjä ja esteellisyyttä

- ” **On rankkaa mutta kerron aina rehellisesti jo rekryvaiheessa sairaudestani ja etten voi tehdä täyttä 40 h työviikkoa.** Tuntuu myös, että moni työpaikka ei halua ehkä palkata henkilöä, joka usein joutuu olemaan lyhyemmillä sairauslomilla tai työnkuvaan pitää jotenkin muokata, jotta pystyy työhön.
- ” **Epäonnistumisen kokemukset työnhaussa kumpuavat niistä kasvokkain tehdyistä haastatteluista, joissa en saanut paikkaa ja työnantaja tiesi vammaisuudestani.** Kaikista rekrytoinneista en ole voinut tarkkaan tietää, johtuuko palkkaamattomuuteni tiedostamattomasti tai tiedostetusti siitä, että olen vammaisen, vai siitä että toinen hakija on tosiasiasa ollut tehtävään minua pätevämpi.
- ” **Olen todennut, että vammasta ei lähtökohtaisesti kannata kertoa etukäteen, vaan vasta haastattelussa.** Haastattelussakin on osattava itse pitää keskustelu raiteillaan ja tuotava selvästi ilmi, mikäli tarvitsee jotakin erikoisjär-

jestelyjä, jotta voi suoriutua työstä. On myös kommunikoitava selkeästi, että ei tarvitse apua mihinkään muuhun kuin asioihin x ja y, koska työnantajat olettavat, ettet pysty mihinkään vammasi vuoksi.

- ” **Työhaastatteluja on vaikea saada, sillä olen yli 20 v, pyörätuolia käyttävä nainen, jolla ei ole paljoa työkokemusta.** Olen kuitenkin hyvin utelias ja nopeasti oppiva: työpaikat, joissa olen ollut ovat palkanneet minua aina takaisin määräaikaan tehtäviin, sillä olen kuitenkin suhteellisen pätevä alallani, vaikka minulla ei ole koulutusta. Ennakkoluulojen takia tuntuu siltä, että kaikkea joutuu perustelemaan tuplasti enemmän ja omaa tekemistään joutuu reflektoidaan enemmän kuin vammattoman. Virheille ei ole varaa, sillä jos mogaan, on se pyörätuolini syy, eikä minua haluta tämän jälkeen enää palkata uudestaan. Parhaita ovat työnantajat, jotka näkevät ihmisen pyörätuolin takana. Minulla on onneksi heitäkin ollut ja heistä olen todella kiitollinen!
- ” **Vammani ja etnisen nimeni/taustani vuoksi minua ei ole palkattu Suomessa kertaakaan**

ilman suhteita. Ulkomailla osaamisestasi kilpailtiin ja monet firmat ovat lähestyneet työtarjouksen muodossa. Kyse ei ole osaamisestasi tai halustani oppia.

- ” **Työnhakeminen turhauttaa tällä hetkellä suunnattomasti:** jos pääsen haastatteluun asti, keskustellaan haastattelussa eniten esteettömyys asioista ja joudun selittämään, ettei pyörätuolini vaikuta työntekemiseen. Olen saanut hylyn puhelinmyynnistä, sillä tiloja ei voitu muokata sopiviksi. Kyseisellä yrityksellä on monta eri pistettä ja kuulemma missään näistä toimistotiloissa ei pysty liikkumaan pyörätuolilla.

8.2. Oma vointi työnhaun ja työllistymisen esteenä

- ” **Haluan saada minulle ja minun tarpeisiini sopivia töitä, koska haluan saada itsenäisyyttä.** Välillä pelkään, että en voi ikinä elää täysin itsenäisesti, koska työ uuvuttaa minua erittäin helposti ja tarvitsen tietynlaisen työympäristön ja tuen työnteossa. Nuorena ja aika kokemattoman työnhakijana työt, jotka ovat saatavilla

minulle ovat valtaosin asiakaspalvelu työtä, joka on käytännössä mahdotonta minulta.

” **En ole kokenut tarpeeksi vahvaa halua ja motivaatiota mihinkään työhön, jotta olisin hakenut.** Eläke alkoi samoihin aikoihin kuin alkuperäinen aktiivimalli, joten hakemiseni on aina ollut työkkärin kortistossa passiivisesti notkumista. Sieltä minut tosin onneksi ohjattiin jonkinlaiselle työllistymiskartoituskurssille, joka auttoi näkemään, että olen normaalityöhön täysin toivoton tapaus ja sain hakeuduttua eläkkeelle.

” **En ole hakenut töitä, lukuun ottamatta vapaaehtoistöitä.** Olin vapaaehtoistyössä seurakunnan kirpputorilla parin vuoden ajan. Tällä hetkellä olen pitkällä sairauslomalla, koska en pystynyt sopeutumaan uuteen kouluun. Peruskoulussa olin viime kevääseen asti. Kesätöiden hakeminen ei ole koskaan tuntunut mahdolliselta terveydentilan suuren vaihtelun vuoksi, ja viime kesänä ei muutenkaan huvittanut, koska sain kuntoutusrahaa.

” **Suurin ongelma omalla kohdalla on omien voimavarojen ehtyminen erityisesti kokoai-**

työssä. Minun on odotettu pystyvän samaan kuin muut, vaikka resursseja tähän ei ole ollut, enkä tiedä tuleeko olemaankaan. Moni työ tai työllistymiseen ohjaava tukitoimi on päättynyt keskeytymiseen liiallisen kuormituksen ja heikkojen voimavarojen vuoksi ja se syö itse-tuntoa ja uskoa siihen, että joskus voisi asiat olla toisin.

8.3. Epärealistisia vaatimuksia ja muita työmarkkinoiden ongelmia

” **En koe, että mielenterveysongelmani tai neuroepätyypillisyykseni aiheuttanut näitä työnhakuongelmia, kun ei työnantajat niistä tietäneet, vaan suurimmat ongelmat olivat sopivien työpaikkojen vähyys, kova kilpailu paikoista, ja suhteiden puuttuminen.**

” **Työnhakuprosessit ovat uuvuttavia, epämääräisiä ja henkisesti tosi raskaita, muotoilen hakemuksia mahdollisimman hyviksi tunti-kausia ja haastatteluissa täytyy käyttää kaikki energia maskaamiseen, ja sitten viikkojen**

ponnistelun jälkeen (hakukirjeet, portfoliot, etähaastattelut, mahd. välitehtävät, muut testit, lisähaastattelut, kaikkien näiden vaiheiden odottaminen ja jännittäminen jne.) tulee kerta toisensa jälkeen vain tieto siitä, että joku muu tehtävään sopivampi on valittu. Tulee olo, että en vain osaa näyttää tarpeeksi normaalilta ja karismaattiselta verrattuna muihin hakijoihin, vaikka olen oikeasti hyvä siinä mitä teen. En pysty tekemään työtä mikä ei kiinnosta ollenkaan, joten tuntuu että olen loukussa tilanteessa, jossa en saa oman alan töitä mutta voimat ja toiminnanohjaus eivät riitä tekemään mitään muutakaan kokoaikatyötä. Ylipäätään kokoaikatyön hakeminen pelottaa, koska en usko jaksavani sitä kovin kauaa ilman burnouttia, mutta tuntuu ettei vaihtoehtoja juuri ole. Tuntuu että olen tyhjän päällä ja tulevaisuus pelottaa.

” **Työnhaku tai opiskelujen pohtiminen on käytännössä mahdotonta, erityisesti koska resurssit ovat sos. ja terveydenhuollossa todella tiukilla.** Tarkoittaa sitä, että apua, tukea ja/tai ohjeistusta näihin asioihin lähes mahdotonta saada, ja yksin niistä on minun mahdotonta

selvitä. Olen ihan tavallinen nuori ihminen, jolla siis pientä nivelrikkoa lonkassa. Minulla olisi työelämälle paljon annettavaa, ja olen jo kaksi vuotta halunnut hakeutua tekemään jotain merkityksellistä, mistä saisi rahallista korvausta. Käytännössä se on hyvin vaikeaa, eikä Kelakaan tue päätöstä.

” **Työpaikkailmoitukset tuntuvat uhkaavilta kaikkine vaatimuslistoineen ja hakuprosessit ovat vaativia ja ennalta-arvaamattomia hakijalle.** Tuntuu, että toivun edelleen siitä, kun hain yhtä työtä 2021 keväällä. Autistina (Asperger) se, miten työssä ja varsinkin työnhaussa pitää esittää ja liioitella, kun töistä on kova kilpailu, tuntuu tosi pahalle. Kilpailuasetelma itsessäänkin ahdistaa. Työn hakeminen on äärettömän stressaavaa ja pelottavaakin, kun työpaikan kulttuurista on kuitenkin vaikeaa saada kuvaa hakiessa, joten ei oikein edes tiedä, mihin joutuu, jos työpaikan sitten saisikin.

” **Viimeisin työpaikkani oli hirveä.** Kyseessä on pitkä tarina, mutta en sen kokemuksen jälkeen voi kuvitella olevani töissä kenellekään omalla alallani. Haluan olla oma ”pomoni” sillä sil-

loin minulla on enemmän sananvaltaa siinä, millaisiin projekteihin osallistun ja millaisten ihmisten / asiakkaiden / esimiesten / yhteistyökumppaneiden kanssa olen tekemisissä. Täten en joudu tinkimään moraalistani, jaksamisestani enkä mielenterveydestäni.

” **Mutta kummasti haastattelijat tuntuvat aina kovin viileiltä ja paluuviestinä tulee sitten se valinta ei kohdistunut sinuun.** Missään papereissani ei lue autismin kirjosta. Tuntuu, että persoonani ei vaan maistu haastatteliijoille. Toki molemmin puolin ollaan mukavia ja kohteliaita, mutta en ole kykenevä esittämään reippaampaa tai sosiaalisempaa kuin olen. Ja ehkä se tuntuu vähän huijaukseltakin. Plus, en halua työpaikkaan missä pitää sitten jatkaa sen roolin esittämistä.

8.4. Onnistumisia suhteiden ja ulkopuolisen tuen avulla

” **Päällimmäinen ajatus on, että työnhaku on helppoa,** koska olen saanut aika lailla kaikki työt mitä vain olen hakenut, mutta toisaalta

olen ehkä hakenutkin vain niitä paikkoja, jotka olen tiennyt että voin todennäköisesti saada. Hakemuksen kirjoittaminen ja työhaastattelussa oleminen ei tunnu itselle luontevalta, enkä koe että pääsen osoittamaan osaamiseni niissä tilanteissa. Suurin osa työpaikoissa saatu jotenkin suhteilla, vaikka toki moneen niistäkin on pitänyt lähettää hakemus ja käydä haastattelussa, mutta niissä jotenkin itsevarmempi olo, jos suhteiden kautta kuullut jo vähän minäkälaisestä paikasta kyse.

” **AMK-tasoisena olen saanut töitä ja se on jäänyt pohdintaan, johtuuko se siitä, että haastattelu ja työtarjous on tullut etäyhteyksin, eikä vammaisuuteni tullut ilmi.** Silloin työtä tarjottiin vastavalmistuneille ja oman osaamisen muu osoittaminen kuin varsinainen työkokemus oli jäänyt työnantajalle mieleen. Olen saanut töitä viimeisimmäksi myös niin, että yhteistyötaho on ensin nähnyt minut työssä muualla ja tarjonnut sitten työtä. Olen päässyt usein haastatteluihin ja saanut palautetta erityisen hyvästä hakemuksesta ja CV:stä ja niihin olenkin tehnyt kaikkeni ja miettinyt miten pätevyyttäni sanoitan.

” Työnhakemisessa minulle on eduksi ylempi korkeakoulututkinto ja työtehtävät, joihin suuntaudun eivät vaadi korkeaa toimintakykyä. En myöskään tarvitse erillisiä kohutuullisia mukautuksia työtilan perusesteetömyyden lisäksi. Suurimmat onnistumisen kokemukset työnhaussa liittyvät usein siihen, että minut on palkattu työhön tietämättä vammaisuudestani, esimerkiksi Teams-haastattelun perusteella. Kun kerron vammaisuudesta työn saamisen jälkeen, on siihen suhtauduttu hyvin tai neutraalisti, eikä liikuntavammaisuus ole ollut ongelma työssä.

” (Järjestön nimi) tuki kesätöissä ja työharjoittelussa sekä opintoihini kuuluvan työssäoppimisen aikana oli korvaamaton. Ilman sitä, että heiltä saimme konkreettiset apukädet/henkilön työpaikalle fyysisesti paikalle harjoitteluiden tueksi en usko että poikamme olisi työllistynyt. Tällaista konkreettista apua tarvitsiin paljon, jotta myös vammaiset voisivat työllistyä.

” Minua on auttanut ennen kaikkea oma luonne, sillä haluan elää mahdollisimman

”normaalial” elämää, mukaan lukien käydä töissä omat voimavarat huomioiden. Perheeni ja läheiseni ovat myös pienestä pitäen edellyttäneet, että en jää ns. vain kotiin makaamaan ja ovat tukeneet tarvittaessa. Myös TE-toimisto ja KELA tukevat aikeitani ja asiat ovat aina soviteltavissa.

” Onnistumisen kokemuksia ovat olleet töihin valituksi tuleminen, vaikka olen kertonut autismistani avoimesti. Joidenkin työnantajien ymmärrys ja ystävällisyys on yllättänyt. Minua on ehkä kasvatettu ajatukseen, että turha edes töistä haaveilla, niin on mahtavaa, kun voin tavallaan todistaa, että muut olivat väärässä. Aiemman lisäksi jaksan työnhaussa koska olen itsepäinen ihminen sekä haluan tehdä töitä. Jossain voi olla hyvä työpaikka, jonka olemassaolosta en edes tiedä, pitää vain odottaa, että laittavat työpaikkailmoituksen tai saan tietää heistä jollain muulla tapaa.

” Ennen opiskeluiden harjoitteluita ja nykyistä työpaikkaa olin ollut vain kahdessa osaikaisessa työsuhteessa, joihin ei kumpaankaan vaadittu koulutusta ja sain tiedon avoi-

mista työpaikoista epätyypillisistä lähteistä kuten facebook työnhakuryhmästä ja toiseen kaverin rekryämänä. Ne olivat molemmat joustavia ja muutenkin minulle soveltuvia töitä, joten minulla kävi hirveä tuuri!

9. Vinkit työnantajille ja päättäjille: kehittämisehdotuksia nuorilta!

” **Ns. kiintiömalli** voisi auttaa pääsemään nuorempana kiinni työelämään ja se myös pakottaisi työnantajat näkemään ennakkoluulojensa taakse.

” **Työn hakemisesta vaikeaa tekevät:** paljon uurastusta ja vähän tuloksia/kiitosta, mikä vähentää motivaatiota; työnantajat eivät kerro miksi en tullut valituksi; työpaikkailmoitukset, joissa edellytetään laajaa osaamista, tunne että haetaan yhtä ihmistä tekemään työt jotka olisi fiksumpaa jakaa usealle ihmiselle; puhe työttömistä ja työnhakijoista jotenkin alempiarvoisempina; kaiken maailman aktiivimallit joilla työnhakijoita rangaistaan asioista joihin he eivät voi aina vaikuttaa Koko systeemi on surkea ja tuntuu että jäänyt vähän rempalleen. Työnantajat voisivat käydä jonkun koulutuksen, että Näin ilmoitat työpaikasta, Näin haastattelet työnhakijoita jne. Kaikki vastuu sysätään työnhakijoille ja heitä syyllistetään, jos eivät löydä työpaikkaa.

Työnantaja pitäisi velvoittaa ja valistaa enemmän ja aktiivimallit tulisi poistaa

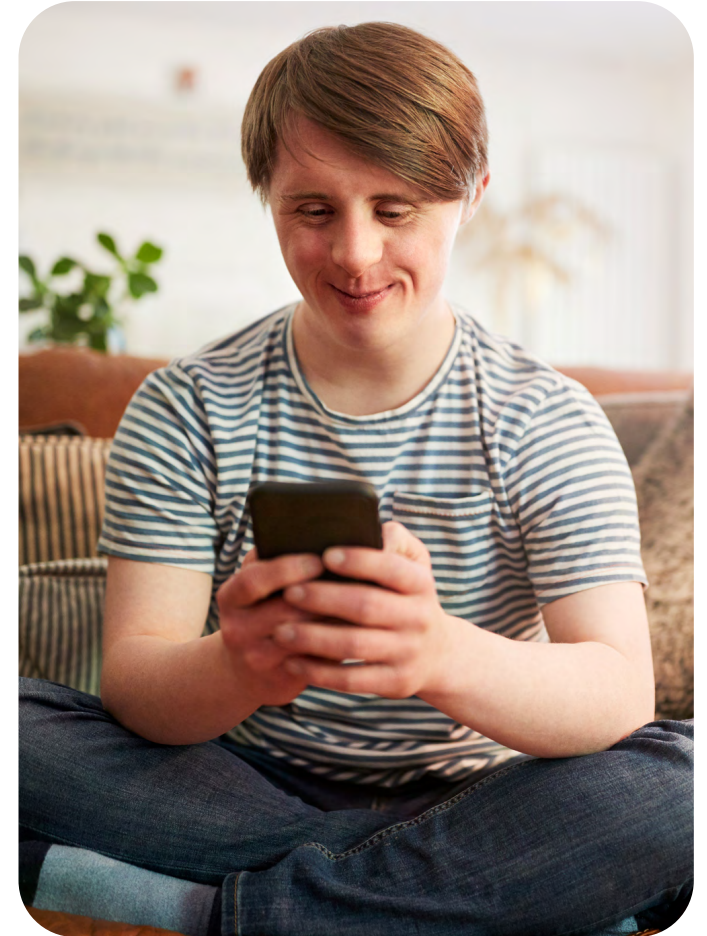
” **Hyvä työnhakuprosessi olisi sellainen, jossa** työhön ja työyhteisöön pääsisi tutustumaan hakiessa kunnolla ja olisivat rehellisiä ja avoimia hyvästä ja huonosta ja hakuprosessissa voisi olla itse rehellinen ilman, että pelkää, että syrjitään, jos on avoin esim. juuri autismista ja ADHD:sta ja siitä, että näihin liittyy minulla esim. uupumusherakkyys ja se, että työympäristöt on usein minulle sopimattomia ja sekavat työnkuvat ei sovi. Lisäksi työnhaussa kaipaisin ennakoitavuutta, eli haastattelut sovittaisiin ajoissa ja työnantaja viestisi prosessin vaiheista ripeästi sekä niille, jotka pääsee eteenpäin/valitaan, että niille, jotka ei. Arvaamattomuus stressaa ja työnhaku tarkoittaa joskus jopa kuukausia epävarmuutta, joten pitää voida tosi hyvin ja kaiken muun olla kohdallaan elämässä, että pystyn hakemaan töitä.

” Osa-aikaista työtä on vaikeaa löytää ja palkkatuettu työ näyttää usein olevan jopa ongelma. Osa työnantajista ei halua palkata palkkatuella olevaa, en ymmärrä miksi? Onko siihen liittyvä byrokratia liikaa vai koetaanko että työntekijän tarvitsema tukeminen työssä liikaa? Pitemmän aikaa työttömänä olleena tuntuu, etten kelpaa, minusta ei ole mihinkään. Haluaisin kuitenkin tehdä töitä ja tuntea itseni tarpeelliseksi.

” Se on vaikeaa, kun vammasta ei uskalla puhua. Kutsuisivat vain rohkeasti haastatteluun ja kysyisivät suoraan, onko sillä vaikutusta, ja jos on, niin mitä voin tarjota kompensatioksi. Itse voisin tarjota paljonkin kompensatioksi, jos vain voitaisiin olla rehellisiä ja asioita kyseltäisiin.

” En osaa oikein edes kuvitella minulle sopivaa työtä, johon pystyisin ja jota jaksaisin tehdä. Ala, jota opiskelen AMK:ssa ei juuri kiinnosta enää, ja se myös vaatisi kilpailua, jota en siedä. Haluaisin silti valmistua ja päästä eteenpäin, löytää sopivaa ja mieluista työtä. Tämä maailmanaika pandemian ja muiden kriisien kanssa näyttää todella vihamieliseltä ja vaativalta kaikille, mutta etenkin vammaisia ja riskiryhmissä eläviä kohtaan. Toivoisin avuksi yhteisöllisyyttä, turvaa ja perustulon.

10. Rakenteita ja ajattelutapoja muutettava

Kyselyyn vastanneiden nuorten ja nuorten aikuisten **kokemukset työelämästä vaihtelivat melko suuresti** (ks. myös Ekholm & Teittinen 2014). Osalla oli ollut paljonkin työmahdollisuuksia ja he olivat saaneet myönteisiä kokemuksia sekä omasta osaamisestaan että työnantajista, joille olivat työskennelleet. Osa taas kamppaili pääsystä työmarkkinoille, oli joutunut pettymään useasti ja koki uskon omiin mahdollisuuksiinsa hiipuneen.

Voidaan kuitenkin sanoa, että tämän kyselyn vastaajien **suhtautuminen työnantajiin ja työmarkkinoiden toimintaan oli useammin kriittistä kuin kiittävää**. Tämä kertonee vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten saamista kohteista ja asemasta työmarkkinoilla mutta myös siitä, että kyselyyn oli valikoitunut vastaajiksi henkilöitä, joilla oli enemmän kielteistä kuin myönteistä sanottavaa. Kuitenkin lähes kaikilla vastaajilla oli jonkinlaista kokemusta palkkatyöstä, vain 17 vastaajaa ei ollut koskaan ollut palkallisessa työssä.

Koulutusalalla ja -asteella näytti olevan melko tärkeä rooli vastaajien työllistymisessä. Korkeakoulututkinto antoi paremmat mahdollisuudet työllistyä, vaikka ei niitä taannutkaan. Myös ammatillisen tutkinnon avulla työllistyi, mikäli työmarkkinat vetivät valitulla alalla ja vastaaja oli saanut tukea työnhakuun tai työllistynyt suhteiden avulla.

Nuorten asema työmarkkinoilla on yleisesti ottaen keski-ikäisiä huonompi. Tarjolla on usein vähän työkemusta edellyttäviä asiakaspalvelutehtäviä (Myllyniemi & Haikkola 2019), jotka eivät sovi kaikille, kuten tämänkin kyselyn vastauksista tulee esiin. Vuoden 2019 Nuorisobarometrin mukaan **nuoret kaipaavat palkkatyöstä toimeentulon lisäksi ennen kaikkea mielekkyyttä**. Työtä ei haluta tehdä millaisilla ehdoilla tahansa. Lisäksi suhtautuminen työttömyyteen ei ole enää niin tuomitseva, kuin aikaisemmin, vaikka toisaalta moni piti työttömyyttä edelleen häpeällisenä ja uskoi menestymisen elämässä olevan itsestä kiinni. (Emt.)

Tämänkin kyselyn vastauksista tulee ilmi, että **samalla kun nuoret tunnistavat monia epätaasa-arvoistavia rakenteita ja syrjiviä käytäntöjä, moni syyttää työllistymishankaluuksistaan itseään ja omia vajavaisuuksiaan**. Osalle tämän kyselyn vastaajista työmarkkinat näyttäytyivät melko armottomina ja tulevaisuus pelottavana. Voi vain arvella, kuinka paljon vastaajien joukossa melko yleisten mielenterveyden ongelmien taustalla on kokemus omasta kelpaamattomuudesta itsenäiseen elämään ja syrjintäkokemukset työelämässä tai koulumaailmassa.

Nuorten työttömien toimijuutta tutkinut Jaana Lähteenmaa toteaa, että **nuoret työttömät elävät vahvasti työvoima- ja sosiaalipoliittisten rakenteiden puristuksissa** (Lähteenmaa 2011). Joidenkin vammaisten tai pitkäaikaissairaiden nuorten kohdalla tämä korostuu entisestään, kuten tämän kyselyn avovastauksista käy ilmi. Omien vaikutusmahdollisuuksien rajallisuus tuodaan niissä havainnollisesti esiin. Näiden järjestelmätason ongelmien seuraukset koe-

taan kehollisina tuntemuksina ja yksilöllisinä tragedioina.

Lähteenmaa korostaakin aikaisempaan tutkimukseen vedoten, että **nuorten työelämään aktivointi toimii, jos työmarkkinat toimivat**. Laman, taantuman tai muiden rakenteellisten syiden vallitessa erilaisten työttömään ja tämän aktivoimiseen kohdistuvien toimenpiteiden vaikutus on kyseenalainen. (Lähteenmaa 2011.)

Rohkaiseminen ja ohjaaminen, esikuvat ja myönteiset kokemukset laajentavat kyllä nuorten toimijuutta tiettyyn pisteeseen asti, kuten tämänkin kyselyn onnistumisia ja palkitsevia kokemuksia sisältävät esimerkit osoittavat.

Rakenteelliset muutokset ovat kuitenkin välttämättömiä tilanteen parantamiseksi laajemmin ja myös niiden nuorten työmahdollisuuksien parantamiseksi, jotka eivät syystä tai toisesta pysty aktiivisesti edistämään työllistymistään. Moni voisi yhdistää etuudet osa-aikaiseen työhön, mikäli se olisi kannattavaa ja mielekästä.

Jotkut vammaistutkijat ovat ehdottaneet, että **erityisesti vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten kohdalla työ tulisi ymmärtää palkkatyötä laajempänä kokonaisuutena** (Liddiard ym. 2022). Siihen kuuluu toimeentulon hankkimisen lisäksi kaikki hallinnollinen ja tunnettyö, jota vammaiset henkilöt joutuvat tekemään hoitaessaan asioitaan ja toimiessaan palvelu- ja kuntoutusjärjestelmässä. Moni toimii myös itse työnantajana henkilökohtaisille avustajilleen. Tutkijat kysyvätkin, miten palkkatyö sovitetaan yhteen tämän muun työn kanssa ja miten työnantajat ottavat vammaisia työllistävän byrokratian huomioon.

Lisäksi **kaikenlainen yhteiskunnallinen toime-lisuus**, kuten harrastukset, poliittinen vaikuttaminen, vapaaehtoistyö ja luottamustoimet, tulisi korottaa tärkeiksi merkityksellisen elämän aineksiksi ja yhteiskuntaan kiinnittäviksi siteiksi pelkän palkkatyösuhteen rinnalle.

11. Lähteet

Ahonen, Karoliina & Lampinen, Pauliina. 2017.

Vammaisten nuorten siirtymävaiheet – onko Suomella varaa koulutusjärjestelmään, joka ei johda mihinkään? Nuorisotutkimus 4/2017, 50–54.

Ekholm, Elina & Teittinen, Antti. 2014.

Vammaiset nuoret ja työntekijäkansalaisuus. Osallistumisen esteitä ja edellytyksiä. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 133. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Haikkola, Lotta & Myllyniemi, Sami (toim.). 2019.

Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Liddiard, Kirsty; Whitney-Mitchell, Sally; Evans, Katy; Watts, Lucy; Spurr, Ruth; Vogelmann, Emma; Runswick-Cole, Katherine; Goodley, Dan. 2022.
Living life to the fullest: disability, youth, and voice. Bingley: Emerald Publishing Limited.

Lähteenmaa, Jaana. 2011. *Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. Nuorisotutkimus 4/2011, 47–60.*

Martin, Marjatta. 2016. *Nuoruus, vammaisuus ja kuntoutuksen merkitys. Rovaniemi: Lapin yliopisto.*

Mietola, Reetta & Kauppila, Aarno & Niemi, Anna-Maija. 2017.

Nuorisotutkimusta vammaisuudesta, vammaistutkimusta nuoruudesta. Nuorisotutkimus 4/2017, 1–5.

www.nuoretjatyolama.fi

VAMLAS
VAMMAISTEN LASTEN JA NUORTEN TUKISÄÄTIÖ SR

